

การถ่ายทอดกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา
บ้านหนองแค ตำบลหนองแค อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ
Process Transfer of Sustainable Solving of Poverty Problem Case Study
Ban Nong Khae Amphoe Nong Khae sub district,
Rasi Salai district, Sisaket Province.

วิชชุดา วงศ์พานิชย์
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
Witchuda Wongpanich
Rajabhat University, Thailand
E-mail: witchuda.wongpanit@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการถ่ายทอดกระบวนการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา บ้านหนองแค ตำบลหนองแค อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน และประชาชนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่บ้านหนองแคหมู่ 1 และหมู่ 17 จำนวน 100 คน เพื่อศึกษาถึงปัญหาสาเหตุ แนวทางแก้ปัญหาทางเลือก การลงมือปฏิบัติ บันทึกหลังการปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อนกลับ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า สถานการณ์ปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในพบว่าจุดแข็งของชุมชนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีผู้นำกลุ่มชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการประกอบอาชีพอิสระที่หลากหลาย เป็นแหล่งเศรษฐกิจชุมชนมีทั้งธุรกิจของชุมชนและธุรกิจที่เป็นของเอกชน สภาพชุมชนปรับเปลี่ยนเป็นจากชุมชนเกษตรกรรม เป็นชุมชนเมืองที่ได้รับการพัฒนามากยิ่งขึ้น ส่วนจุดอ่อน สภาพชุมชนถูกปรับเปลี่ยนทำให้สังคมมีความหลากหลาย งบประมาณเพิ่มมากขึ้น ขาดแหล่งทำกิน และแหล่งเงินทุน ส่วนใหญ่มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ ระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำ มีอาชีพและรายได้ที่ไม่แน่นอน ขาดอำนาจในการต่อรอง ยังไม่เข้าถึงสวัสดิการของรัฐ สภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า ด้านโอกาสชุมชนมีพลังกลุ่มภาคีจากภาครัฐและเอกชน เป็นแหล่งเศรษฐกิจที่เอื้อต่อการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ มีพรรคการเมืองและนักการเมืองท้องถิ่นให้ความสำคัญและสนับสนุน ส่วนข้อจำกัด ชาวบ้านในชุมชนยังเข้าไม่ถึงแหล่งกู้ยืมและสวัสดิการของรัฐ ไม่ได้รับการส่งเสริมด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพจากหน่วยงานของภาครัฐ ไม่ได้รับ

* วันที่รับบทความ: 15 เมษายน 2565; วันแก้ไขบทความ 19 กรกฎาคม 2565; วันตอบรับบทความ: 20 กรกฎาคม 2565

การคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการด้านสังคม นโยบายของรัฐในการแก้ไขปัญหาความยากจนไม่เอื้อต่อการบริหารงานภายในชุมชนท้องถิ่น และไม่มีโอกาสเผยแพร่ภูมิปัญญา

การดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนเชิง โดยการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า การดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ประกอบไปด้วยชุดดำเนินการ 6 ชุดด้วยกันคือ ชุดที่ 1 คณะกรรมการจังหวัด ชุดที่ 2 ผู้ประสานงานระดับอำเภอ ชุดที่ 3 คณะกรรมการตำบล ชุดที่ 4 คณะวิทยากร ชุดที่ 5 คณะทีมพี่เลี้ยงตำบล และชุดที่ 6 คณะอาสาสมัครในการจัดเก็บข้อมูล

การขับเคลื่อนกระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน โดยใช้กิจกรรมการจัดเวทีนำเสนอและทำการประชาพิจารณ์ ได้การพัฒนาศักยภาพคนจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความสมบูรณ์ การขับเคลื่อนเชิงประเด็น พบว่าสภาพปัญหาของชุมชนหลักๆ มี 3 ประการ คือ 1. ปัญหาการเป็นหนี้สิน วิธีการในการแก้ไขปัญหา คือ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และจัดหาวัตถุดิบในการผลิต โดยใช้มาตรการส่งเสริมจัดตั้งกลุ่มอาชีพ 2. ปัญหาการว่างงานของคนชุมชน วิธีการในการแก้ไขปัญหา คือ ทอผ้าพื้นเมืองเชิงอุตสาหกรรมชุมชน โดยใช้มาตรการสร้างเครือข่ายการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองให้ครอบคลุมและเป็นไปตามความต้องการของตลาด และ 3. ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ วิธีการในการแก้ไขปัญหา คือ ทำเกษตรอินทรีย์ครบวงจร โดยใช้มาตรการจัดตั้งกลุ่มทุนเพื่อส่งเสริมด้านการตลาดและให้ความรู้ในการทำเกษตรปลอดภัยในชุมชน

การติดตามและประเมินผลกระบวนการถ่ายทอดการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมประชุมติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานทั้งในภาพรวม และระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ บทเรียน และแสวงหาทางออกการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลตามตัวชี้วัดก่อน และหลังการพัฒนา ทำให้คณะทำงาน และกลุ่มเป้าหมายได้ทราบสถานการณ์และความเคลื่อนไหวการดำเนินงานนำไปสู่การวางแผนพัฒนาถ่ายทอดขยายผล เกิดภาคีส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนตามความต้องการของชุมชน โดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

คำสำคัญ: การถ่ายทอดกระบวนการ; ปัญหาความยากจน; ความยั่งยืน

Abstracts

The objective of this research were aimed to transfer propelling process of sustainable solving of communities' poverty problem in the area of Sisaket Province. This research and development methodologies were applied using participatory action research methods. The tools used in the study were document studies, interviews and group discussions. The population and sample consisted of 10 community leaders from Ban Nong Khae, and 100 People and members of community enterprise groups living in Ban Nong Khae Village, Village No. 1 and Village 17. To study the cause of the problem alternative solution action Post-practice notes, observations, reflections and exchanging knowledge analyze the data by descriptive.

The research findings were: The spatial poverty situation according to the analysis of internal environment was found that the strengths of communities were multiculturalism, strong community leaders, various independent occupations, source of community economy with businesses of both communities and private companies and transforming from the agricultural communities to more developed urban communities. In contrast, the weaknesses of the communities were various societies due to communities transforming, more temptation, lack of food sources and funding sources, most of them had formal and informal debts, low level of education, uncertain occupations and incomes, lack of negotiating power and being unable to accessing the state welfare. Moreover, the external environment was found that the community's opportunities were from public and private sectors which were economic sources conducing to creating occupations and generating incomes as well as supports from local political parties and politicians. However, the limitations of villagers were reaching the source of government loans and welfares, lacking of support in education and occupation from government agencies, lacking of labor protection and social welfare. Also, the state policy for solving poverty problem was not conducive to local administration and no opportunity to transfer wisdom.

The implementation of propelling of sustainable solving of poverty problem by creating a participatory plan consisted 6 sets of operations: 1) Provincial committee, 2) District level coordinators, 3) Sub-district committee, 4) Lecturers, 5) Sub-district facilitating teams and 6) Volunteer groups of collecting data.

Propelling the process of sustainable solving of poverty problem by using stage organizing activities to present and conduct public hearings produced complete potential development of poor people according to the sufficiency economy. Regarding to propelling the issue, it was found that the three main community's problems were: 1) Debt problem which could be solved by increasing income; reducing expense and procuring raw materials for production using professional group establishment measure, 2) Unemployment problem of community people which could be solved by the local weaving industry using network building measure of production and processing of product to cover and meet the demand of the market and 3) Low product price problem which could be solved by integrating organic agriculture using setting up a capital group measure to promote marketing and educate on non-toxic agriculture in the communities.

The monitoring and evaluating of transferring process of sustainable solving of poverty problem were to organize learning process through the meeting activity to monitor the progress of both in overall and area level continually. It resulted in experience learning exchange, lesson and seeking solution to solve the problem together. Furthermore, there was evaluation of indicator before and after development that made the working team and the target group knew the situation and movement of operation leading to development planning and transferring

which resulted in development support of sustainable solving of poverty problem according to the demand of the communities through the local administrative organizations.

Keyword : Transfer Process; Poverty; Sustainable

บทนำ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555 – 2559 ต้องการเสริมสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน (green and happiness) ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ด้วยวิถีปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง คือ พอประมาณมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เงื่อนไขการพัฒนา คือ คนต้องมีความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน มีความเพียร และรู้จักแบ่งปัน ภายใต้วิสัยทัศน์ของประเทศไทย คือ การอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นหลักในการปฏิบัติและพัฒนาประเทศให้มุ่งพัฒนาประเทศไทยไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน (green and happiness society) ยุทธศาสตร์การดำเนินการสู่การปฏิบัติจึงเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมไทย โดยมุ่งที่จะนำทุนที่มีอยู่ในสังคมไทยมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมไปกับการเสริมสร้างทุนที่มีอยู่ให้เข้มแข็ง ทั้งทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สถาบัน และประเทศ สอดคล้องกับกระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันทั้งธนาคารโลกและประเทศไทยได้เน้นมาแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดจากปัจจัยภายในบุคคลโดยการเปิดโอกาสด้านต่างๆ ให้กับคนจนมากขึ้นทั้งโอกาสทางสังคมโดยการสร้างระบบประกันสังคมและระบบตาข่ายความคุ้มครองทางสังคมต่างๆ ขยายโอกาสทางเศรษฐกิจโดยการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ พัฒนาตลาด และให้เงินทุนกู้ยืมต่าง ๆ รวมถึงโอกาสทางการเมืองในแง่ของการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองมากขึ้น ส่วนปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายนอกแก้ไขโดยการบูรณาการแผนงานและงบประมาณต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อความเป็นเอกภาพและประสิทธิภาพ ในการดำเนินการนอกจากนี้การพัฒนาเศรษฐกิจจะสร้างความสมดุลโดยรักษาเศรษฐกิจในระดับมหภาคให้มีเสถียรภาพและมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับฐานรากให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : 64)

นโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจน ในการวิจัยครั้งนี้แนวทางคุณค่าและใช้ประโยชน์ร่วมกัน จะช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพและคุณภาพการดำเนินการขับเคลื่อนของภาครัฐมาบูรณาการกับความ ต้องการความจำเป็นในการขับเคลื่อนของชุมชนและท้องถิ่นเพื่อเสริมและนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนา มีตัวชี้วัดสถานการณ์พัฒนาสังคมพัฒนาคน สังคม เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกำหนดเป้าหมายทำให้ดีขึ้น รวมทั้งการบริหารทรัพยากรทุนทางสังคม กลไก มาตรการ และงบประมาณ หลักการระบบจัดการที่มีคุณภาพ มีองค์ประกอบสำคัญ คือการมีคุณธรรม จริยธรรม การดำเนินการทุกอย่างต้องมีคุณธรรมเป็นการสร้าง

ความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและ สังคม เพื่อประสานความร่วมมือภายในองค์กรภายในองค์กรภายในพื้นที่ ระหว่างองค์กร ระหว่างพื้นที่ควรเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายจัดการความรู้ข้ามเครือข่าย ข้ามองค์กร ข้ามพื้นที่ การเป็นองค์กรที่เรียน กลุ่มคนที่เรียน เครือข่ายที่เรียนรู้ การอยู่ร่วมกันอย่างอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน มีความคิดเป็นระเบียบเชื่อมประสานและเชื่อมโยงกัน มีความคิดที่สร้างสรรค์เชิงบวก การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการปฏิบัติการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจึงต้องมีวิธีการที่สอดคล้องกับแนวทางการแก้ไขปัญหาระดับท้องถิ่นเพื่อบูรณาการสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน โดยนำแนวคิดข้างต้นสู่กระบวนการการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนควรมีกระบวนการอย่างไร และทำอย่างไรกระบวนการนั้นจึงจะอยู่อย่างยั่งยืน ภายใต้ศักยภาพเชิงพื้นที่ ควรบูรณาการอย่างไรที่สอดคล้องกับแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยต้องการศึกษาหากระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนให้เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ยั่งยืนของจังหวัดศรีสะเกษ และเกิดการเฝ้าระวังป้องกันไม่ให้ความยากจนกลับมาเกิดซ้ำอีกอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นจะต้องศึกษากระบวนการการเรียนรู้ ในการมีส่วนร่วมพัฒนากลไกการปฏิบัติงานของภาครัฐและภาคประชาชนในพื้นที่ ภายใต้โครงการกระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนของจังหวัดศรีสะเกษ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทพื้นที่สู่การแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน บ้านหนองแค ตำบลหนองแค อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้นแบบการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนจังหวัดศรีสะเกษและนำกระบวนการไปขยายผลในพื้นที่อื่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการถ่ายทอดกระบวนการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

ระเบียบวิธีวิจัย

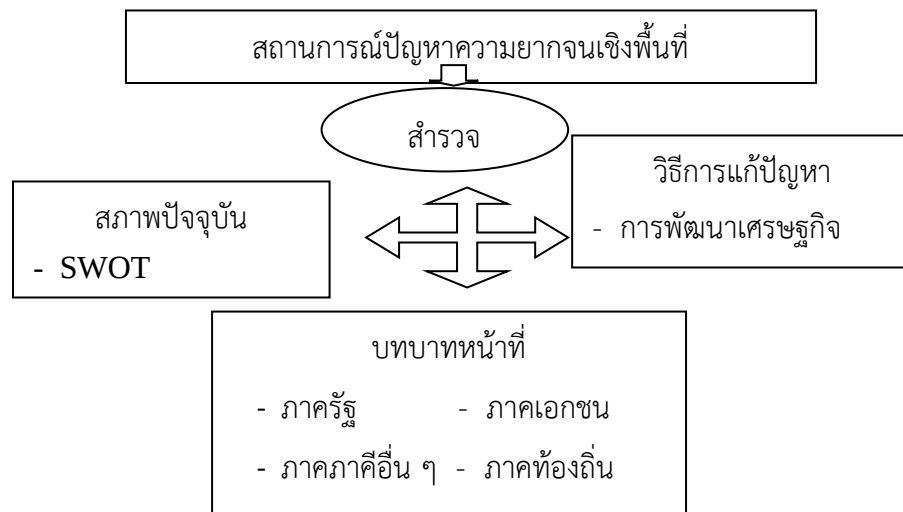
การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนาโดยการประยุกต์ใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อศึกษาถึงปัญหาสาเหตุ แนวทางแก้ปัญหาทางเลือก การลงมือปฏิบัติ บันทึกหลังการปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อนกลับ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้นำชุมชนบ้านหนองแคหมู่ 1 และหมู่ 17 จำนวน 10 คน 2) ประชาชนและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่บ้านหนองแคหมู่ 1 และหมู่ 17 จำนวน 100 คน

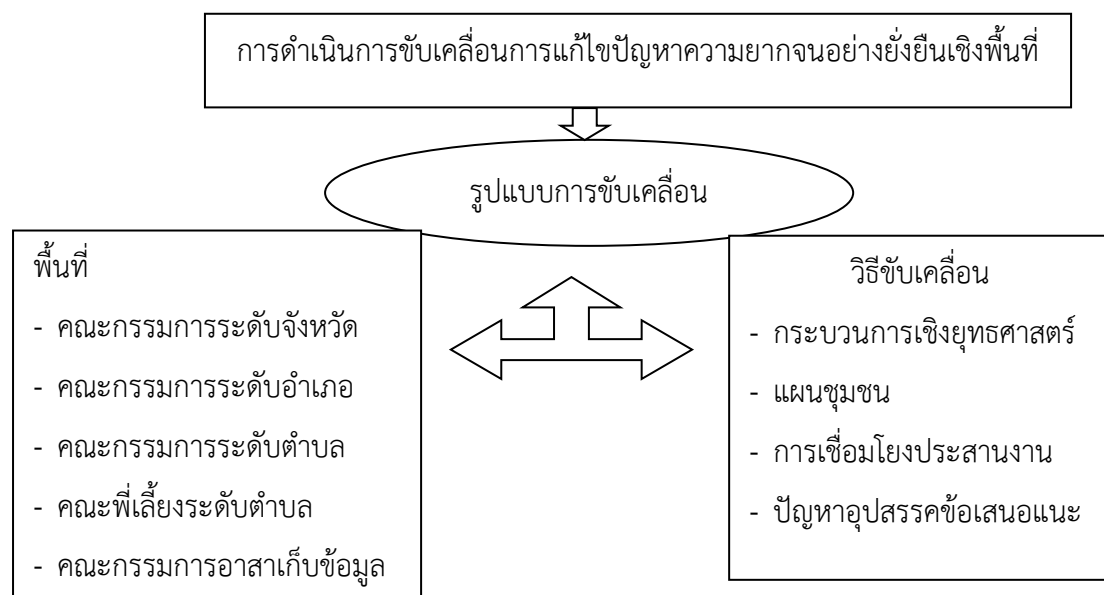
ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 สถานการณ์ปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ การศึกษาสภาพปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ เป็นการจัดเวทีระดมความคิดกับผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแค ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแค สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแค ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองแค หมู่ 1 และหมู่ 17 จำนวน 10 คน โดยการ Focus Group ระดมความคิดร่วมกันในประเด็นสภาพปัญหาต่างๆ ในครัวเรือนหรือชุมชน และนโยบายวิธีการแก้ปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจ บทบาทของภาครัฐ เอกชนและท้องถิ่น เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบการวิเคราะห์วิธี SWOT (SWOT ANALYSIS) ใช้การบันทึกการสนทนากลุ่ม และการบันทึกเสียงวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นที่ศึกษาแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนา

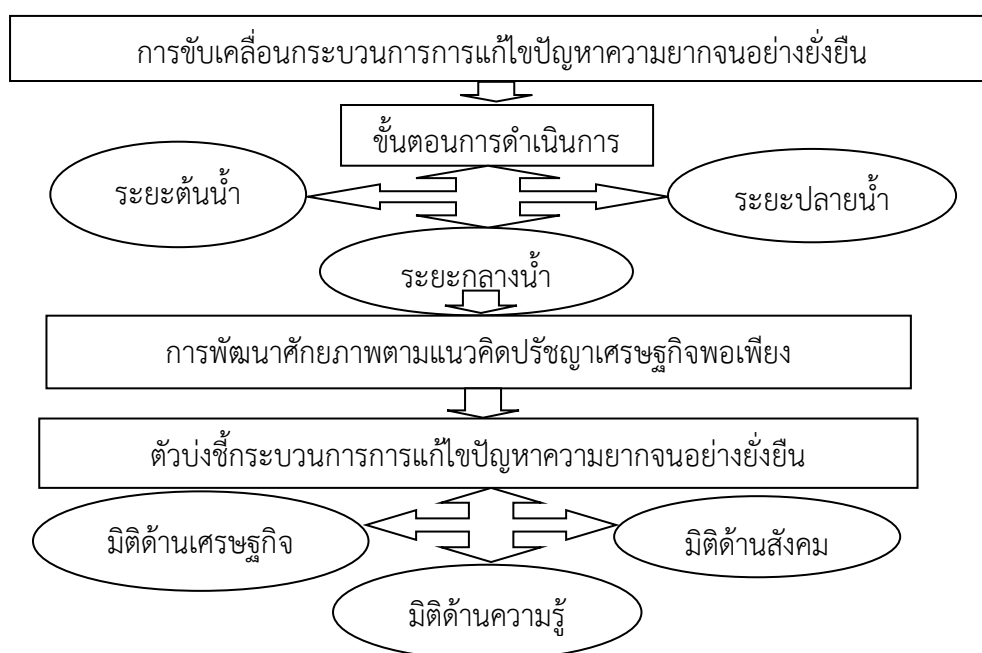
แผนภาพที่ 2 แสดงกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจน ตามสถานการณ์ปัญหาความยากจน

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนเชิงพื้นที่ เป็นขั้นตอนการดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนเชิงพื้นที่ โดยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับประชาชนในพื้นที่ บ้านหนองแค หมู่ 1 และหมู่ 17 จำนวน 2 ครั้ง จำนวน 100 คน เพื่อรับทราบถึงแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจน เพื่อทำการขยายผลออกไปยังครอบครัวหรือหมู่บ้านใกล้เคียง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นการสนทนากลุ่ม ระดมความคิดเห็น ผ่านวิธีการและกิจกรรมการเรียนรู้ คือ ประชุมเชิงปฏิบัติการ

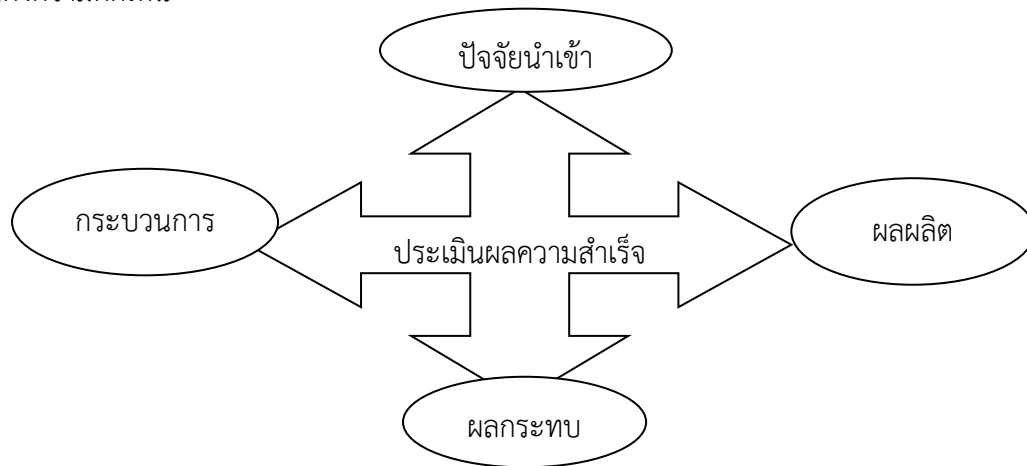
แผนภาพที่ 3 การดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนเชิงพื้นที่

ขั้นตอนที่ 3 การขับเคลื่อนกระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน เป็นขั้นตอนการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยใช้กิจกรรมการจัดเวทีนำเสนอและทำการประชาพิจารณ์ ได้การพัฒนาศักยภาพคนจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความสมบูรณ์ โดยมีประชาชนและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน 100 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นการแสดงความคิดเห็น

แผนภาพที่ 4 การขับเคลื่อนกระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 4 การติดตามและประเมินผลกระบวนการถ่ายทอดการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน เป็นกระบวนการไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ตำบลหนองแค โดยใช้กิจกรรมการจัดเวทีนำเสนอถ่ายทอดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแก้ปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืนชุมชนบ้านหนองแคผ่านศูนย์บริการและการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรกับกลุ่มเกษตรกรชุมชนบ้านหนองแค จำนวน 100 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นการแสดงความคิดเห็น

แผนภาพที่ 5 การติดตามและประเมินผลกระบวนการถ่ายทอดการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน

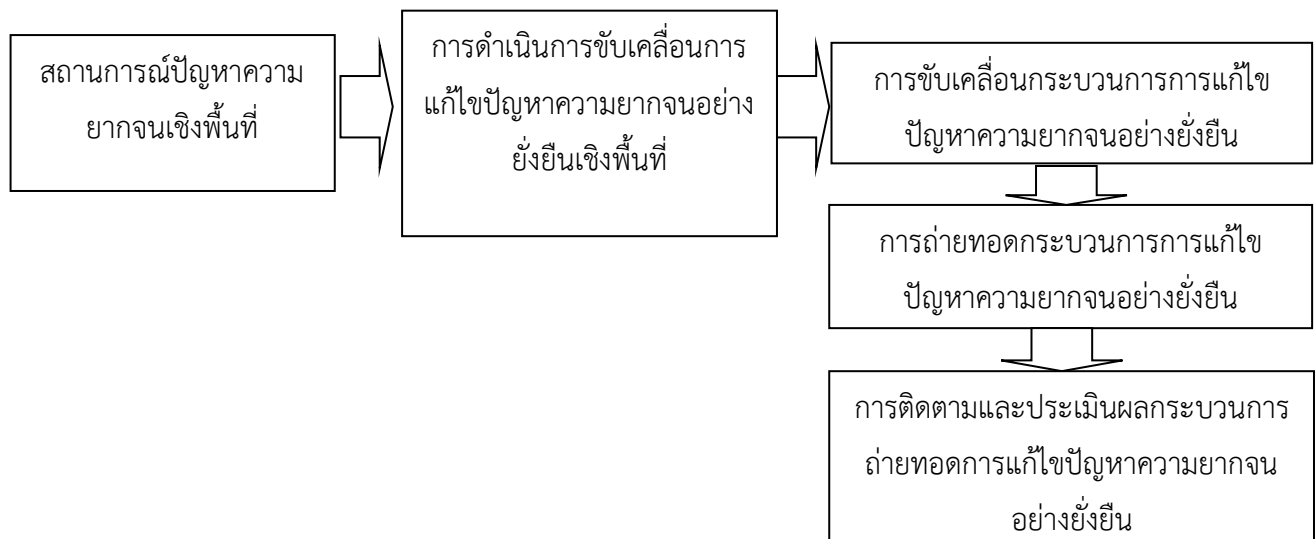
การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งที่ศึกษาค้นคว้า ดังนี้

- 1) มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
- 2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและประชาชนในพื้นที่
- 3) องค์การบริหารส่วนตำบลพื้นที่เป้าหมาย

2. ภาคสนาม (Field Study) เป็นการทำงานร่วมกันหลายฝ่ายทั้งผู้ศึกษาค้นคว้า ผู้รู้ ผู้นำท้องที่ และผู้นำท้องถิ่นในชุมชนและตำบล ตามประเด็นคำถามและประเภทของข้อมูล เช่น ฐานข้อมูลรวมตำบล ข้อมูลแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต แผนแม่บทชุมชน โดยมีวิธีการ สันทนากลุ่ม ประชุมเชิงปฏิบัติการ จัดเวทีประชาคม และเวทีสรุปบทเรียนผลการดำเนินงาน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากกรอบแนวความคิดการศึกษาปัญหาและการดำเนินการที่กระบวนการแก้ไขปัญหความยากจนอย่างยั่งยืนจังหวัดศรีสะเกษ ผ่านด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ การศึกษาสถานการณ์ปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ ซึ่งประกอบไปด้วย นโยบายและสถานการณ์ความยากจน และบทบาทการแก้ไขปัญหความยากจนของจังหวัดศรีสะเกษ รวมทั้งกระบวนการดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหความยากจนภายใต้โครงสร้างการแก้ไขปัญหสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการบนวัตถุประสงค์การขับเคลื่อนแก้ไขปัญหความยากจนจังหวัดศรีสะเกษ สำหรับด้านกระบวนการ (Process) การดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหความยากจนอย่างยั่งยืนเชิงพื้นที่ มีขั้นตอนลำดับการดำเนินการหลักการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) การดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหความยากจนอย่างยั่งยืน และการติดตามประเมินผลความสำเร็จการแก้ไขปัญหความยากจนอย่างยั่งยืน สุดท้ายคือผลผลิต (Output) เป็นการขับเคลื่อนกระบวนการการแก้ไขปัญหความยากจนอย่างยั่งยืน ที่นำกระบวนการไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ตำบลหนองแควโดยดำเนินการตามหลักการขับเคลื่อนการถ่ายทอดกระบวนการกระบวนการแก้ไขปัญหความยากจนรวมทั้งติดตามประเมินผลความสำเร็จการแก้ไขปัญหความยากจนอย่างยั่งยืนจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัยขั้นตอนที่ 1 สถานการณ์ปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่

การดำเนินงานในขั้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำการวิเคราะห์ SWOT Analysis ได้แก่ จุดอ่อน (Weakness) จุดแข็ง (Strength) โอกาส (Opportunity) และข้อจำกัด (Threat) โดยดูจากสภาพแวดล้อมภายใน (Strength, Weakness) และสภาพแวดล้อมภายนอก (Opportunity, Threat) สรุปความได้ว่า จุดแข็งของชุมชนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีผู้นำกลุ่ม/ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการประกอบอาชีพอิสระที่หลากหลาย เป็นแหล่งเศรษฐกิจชุมชนมีทั้งธุรกิจของชุมชนและธุรกิจที่เป็นของเอกชน สมาชิกกลุ่มมีความสามารถ มีการคมนาคมที่สะดวกสบาย และสภาพชุมชนปรับเปลี่ยนเป็นจากชุมชนเกษตรกรรม เป็นชุมชนเมืองที่ได้รับการพัฒนามากยิ่งขึ้น ส่วนจุดอ่อน สภาพชุมชนถูกปรับเปลี่ยนทำให้สังคมมีความหลากหลาย อบายมุขเพิ่มมากขึ้น ขาดแหล่งทำกิน และแหล่งเงินทุน ส่วนใหญ่มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ ระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำ มีอาชีพและรายได้ที่ไม่แน่นอน ขาดอำนาจในการต่อรอง ยังไม่เข้าถึงสวัสดิการของรัฐ ความมั่นคงในอาชีพ และถูกสภาพแวดล้อมชักจูงได้ง่าย

สภาวะแวดล้อมภายนอก ที่วิเคราะห์จากโอกาสและข้อจำกัด สรุปความได้ว่า โอกาส ชุมชนมีพลังกลุ่มภาคีจากภาครัฐและเอกชน เป็นแหล่งเศรษฐกิจที่เอื้อต่อการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ มีพรรคการเมืองและนักการเมืองท้องถิ่นให้ความสำคัญและสนับสนุน และมีพลังทรัพยากร คือ ประชาชนมีความตั้งใจจริง ชุมชนมีทำเล ที่ตั้งที่เหมาะสมต่อการพัฒนา ส่วนข้อจำกัด ชาวบ้านในชุมชนยังเข้าไม่ถึงแหล่งกู้ยืมและสวัสดิการของรัฐ เนื่องจากขาดข้อมูลข่าวสาร ไม่ได้รับการส่งเสริมด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพจากหน่วยงานของภาครัฐ ไม่ได้รับการคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการด้านสังคม ค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้น นโยบายของรัฐในการแก้ปัญหาความยากจนไม่เอื้อต่อการบริหารงานภายในชุมชนท้องถิ่น และไม่มีโอกาสเผยแพร่ภูมิปัญญา

ข้อมูลสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา และวิธีการแก้ปัญหาของชุมชน เป็นการประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกันในประเด็นสภาพปัญหาต่างๆ ในครัวเรือนหรือชุมชน พบปัญหา การคมนาคมของประชาชนในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร ประชาชนในหมู่บ้านมีความยากจนและเกิดภาระหนี้สิน ปัญหาขาดแหล่งน้ำ เพื่อการเกษตร และไฟฟ้าเพื่อการเกษตร ค่าครองชีพของประชาชนสูง ปัญหาขาดอาชีพเสริม ต้นทุนในการประกอบอาชีพสูง และค่าใช้จ่ายการดำเนินชีวิตประจำวันสูงอาหารของใช้

ส่วนบทบาทหน้าที่ของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคท้องถิ่น และภาคภาคีอื่นๆ วิธีการดำเนินงานใช้การประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจต่อกิจกรรมการเป้าหมายและเป้าหมายของการดำเนินโครงการและแสวงหาภาคีความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในชุมชน ผลการดำเนินงาน มีตัวแทนจากผู้นำและหน่วยงานภาคีต่างๆ ในชุมชนทั้งในระดับตำบล หมู่บ้าน และชุมชนเข้าใจบทบาทหน้าที่ มีคู่มือการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาความยากจนของจังหวัดเป็นแนวทางในการดำเนินงาน และมีการทำข้อตกลงในการจัดทำแผนการดำเนินงานร่วมกัน

2. สรุปผลการวิจัยขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนเชิงพื้นที่

ผลการดำเนินงานในขั้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนข้อมูลวิธีการแก้ปัญหาของชุมชน โดยมีแผนและขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญคือ การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม ปฏิบัติตามแผนและปรับปรุง ผ่านวิธีการและกิจกรรมการเรียนรู้ คือ ประชุมเชิงปฏิบัติการ จัดทำข้อมูลวิเคราะห์บริบทของชุมชน สาเหตุของความยากจน พลังชุมชนกับการแก้ไขปัญหาความยากจนและการประเมินผลยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน โดยวิธีการวิเคราะห์ SWOT Analysis จัดทำแผนแม่บทการแก้ไขปัญหาความยากจน เสร็จจากาศึกษาการแผนสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น (อปท.) และปฏิบัติการสนับสนุนกิจกรรมตามแผนการดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ซึ่งนำเสนอผลการดำเนินงานแต่ละกิจกรรม สามารถสรุปได้ว่า กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีความสนใจในรายละเอียดค่อนข้างมาก ผลสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรมคือ ชาวบ้านเคยคิดรอการช่วยเหลือ ปรับเปลี่ยนวิธีคิดว่าต้องลงมือทำได้เลยเพราะเรามีองค์ความรู้ มีวัตถุดิบอยู่แล้ว กลุ่มเป้าหมายสามารถจับประเด็นวิธีคิด วิธีปฏิบัติของวิทยากรได้ และหลายคนมีการปรับแผนชีวิตของครอบครัวได้ดีขึ้น สอดคล้องกับสภาพปัญหาตนเองได้มากขึ้น บทเรียนสำคัญที่ได้คือ การเลือกคนเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการควรเลือกเฉพาะคนที่สนใจเป็นหลักจะทำให้เขาตั้งใจอยากเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพิ่มขึ้นและต้องมีการปรับแผนชีวิต หรือแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต และกลับไปลงมือปฏิบัติได้เลย

กระบวนการการดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน เป็นขั้นตอนที่ได้ศึกษาจากผลการกระบวนการขับเคลื่อนของชุมชนเป้าหมาย สรุปผลการดำเนินงานได้ดังนี้ กระบวนการการดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ประกอบไปด้วยชุดดำเนินการ 6 ชุดด้วยกันคือ ชุดที่ 1 คณะกรรมการจังหวัด ประกอบด้วยผู้ประสานงาน และนักพัฒนา/ผู้นำชุมชน /แกนนำชุมชน/ข้าราชการ/และผู้ทรงคุณวุฒิ ชุดที่ 2 ผู้ประสานงานระดับอำเภอ ชุดที่ 3 คณะกรรมการตำบล โดยการค้นหาผู้นำชุมชนมาเป็นทีมในการดำเนินงานในพื้นที่ซึ่งมีตัวแทนแต่ละหมู่บ้านแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ชุดที่ 4 คณะวิทยากรกระบวนการ มีบทบาทหน้าที่ประสานเพื่อดำเนินการจัดหลักสูตรในการฝึกอบรมเลือกสรรเป็นวิทยากร ชุดที่ 5 คณะทีมพี่เลี้ยงตำบล เพื่อเตรียมความพร้อมในการฝึกคณะทำงานตำบลให้เป็นนักพัฒนาหรือเป็นวิทยากรกระบวนการได้เต็มรูปแบบโดยคัดเลือกจากวิทยากรกระบวนการที่เป็น NGO คอยเป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาแนะนำประสานงาน และชุดที่ 6 คณะอาสาสมัครในการจัดเก็บข้อมูล มีบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสำรวจชี้แจงการลงรายการในแบบบันทึก ติดตามให้คำปรึกษาให้กำลังใจแก่ครัวเรือนเก็บรวบรวมจากระดับครัวเรือน ส่งมอบให้กับคณะกรรมการตำบลรับแบบสรุปข้อมูลส่งคืนครัวเรือนช่วยวิเคราะห์ข้อมูลรวมของหมู่บ้าน

วิธีการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ ผลการดำเนินงาน ได้ดังนี้ จากการถอดข้อความสรุปจากการสนทนาทำให้เห็นการขาดแคลนปัจจัยสี่ การขาดมาตรฐานในการครองชีพ เส้นความยากจนและความยากจนสัมบูรณ์ ซึ่งจำเป็นจะต้องแก้ไขปัญหความยากจนในชุมชน จึงร่วมกันในการกำหนด

ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน บ้านหนองแค หมู่ที่ 1 และ หมู่ที่ 17 สรุปได้ 4 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 เพิ่มรายได้ การเพิ่มรายได้เป็นการสร้างอาชีพเสริม เป็นการสร้างอาชีพเสริมเพื่อเสริมรายได้ให้กับครัวเรือนที่ได้ร่วมคิดพิจารณาสร้างอาชีพ และร่วมกันดำเนินงานตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้ให้กลุ่มผู้นำชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อเพิ่มรายได้ตามโครงการที่ชุมชนได้ดำเนินการไปแล้วและประสบความสำเร็จ ซึ่งสามารถนำมาถ่ายทอดและปฏิบัติได้จำนวน 2 โครงการ คือ กลุ่มอินทรีย์ทฤษฎีใหม่และกลุ่มเลี้ยงโคขุน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ลดรายจ่าย การลดรายจ่าย คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอกินพอใช้พอใช้ดังกระแสพระราชดำรัส เป็นการแนะนำให้รู้จักวิธีการใช้จ่ายเงินที่หามาได้อย่างถูกต้อง คุ่มค่า และเหลือเกียยออม จึงเป็นที่มาของการทำโครงการร่วมกัน 1 โครงการ คือ โครงการการทำบัญชีครัวเรือน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างนิสัย การสร้างนิสัย คือ การจัดให้มีการไปศึกษาดูงานในชุมชนตัวอย่างที่ได้รับการพัฒนาและประสบความสำเร็จ และวิธีการแก้ไขปัญหานี้สินของชุมชน จากการได้ทำบันทึกรายรับ-รายจ่ายภายในครัวเรือน เป็นโครงการที่สืบเนื่องมาจากการทำโครงการกลุ่มอินทรีย์ทฤษฎีใหม่ ที่เล็งเห็นถึงแนวทางที่จะนำมาสร้างนิสัยให้กับประชาชนในชุมชนได้ คือ โครงการชุมชนน่าอยู่

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ขยายโอกาส ขยายโอกาส คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิที่ควรได้รับ เป็นการชี้แนะให้เห็นเกี่ยวกับสิทธิที่ควรได้รับในสังคม และชุมชน ได้แก่ โครงการบัตรทอง สวัสดิการผู้สูงอายุ ศูนย์สุขภาพชุมชน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนสถานศึกษาของบุตรหลาน เป็นต้น

จากมติเวทีประชาคมหมู่บ้านทั้ง 2 หมู่ ในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาคความยากจนชุมชนมีความสนใจที่จะดำเนินงานภายใต้โครงการนำร่อง คือ โครงการหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง

3. สรุปผลการวิจัยขั้นตอนที่ 3 การขับเคลื่อนกระบวนการการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน

การดำเนินการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยใช้กิจกรรมการจัดเวทีนำเสนอและทำการประชาพิจารณ์ ได้การพัฒนาศักยภาพคนจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความสมบูรณ์ ผู้ดำเนินการขับเคลื่อน คือ กลไกโครงการด้วยพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งชุมชนยังประกอบอาชีพดั้งเดิมเป็นเกษตรกร ดำรงชีวิตด้วยการทำมาหากินบนแปลงดินและทรัพยากรที่ครัวเรือนและชุมชนอยู่อาศัย เมื่อสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง ครัวเรือนและชุมชนต่างปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิต รักษาสภาพทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมให้ครัวเรือนและชุมชนอยู่ร่วมได้อย่างมีความสุข อย่างยาวนานที่สุด ทั้งมีการสืบต่อเผยแพร่องค์ความรู้ต่างๆ ด้วยกลไกต่างๆที่มีอยู่

ผลการดำเนินงาน การพัฒนาตัวชี้วัดและกำหนดเกณฑ์การประเมิน เพื่อกำหนดเป้าหมายความสำเร็จในการดำเนินงานร่วมกับพื้นที่เป้าหมาย โดยการดำเนินงานนำไปสู่การได้ตัวชี้วัด 3 มิติ คือ

มิติเศรษฐกิจ หมายถึง การใช้เงิน เป็นตัวตั้งในการวัดผล คือ การมีงานทำมีรายได้ การมีเงินเก็บออม การมีหนี้สิน การมีเงินหมุนเวียน ทั้งระดับบุคคลและชุมชน

มิติสังคม คือ สังคมปัจจุบัน อาจเปรียบได้กับสังคมที่ประกอบด้วยหลายชุมชนของแต่ละบุคคล การมีสังคมของแต่ละบุคคลนั้นได้ห่างเหินออกจากชุมชนที่ตนอยู่อาศัย และหันไปพึ่งพิงชุมชนสังคมภายนอกเป็นที่พึ่งมากกว่า

มิติความรู้ คือ การสร้างและดำรงไว้ซึ่งองค์ความรู้ของชุมชน โดยกลุ่มเป้าหมายสำคัญคือ กลุ่มเด็กและเยาวชนในปัจจุบันที่มีองค์ความรู้จากภายนอกมากซึ่งได้รับการถ่ายทอดทางสื่อต่างๆ ทั้ง โทรศัพท์ วิทยุ หนังสือ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ภายนอก คือ เป็น องค์ความรู้ที่เป็นความรู้ ไม่ได้ปฏิบัติจริง ทำให้ทักษะที่จำเป็นไม่เกิดขึ้น

จากมติเวทีประชาคมหมู่บ้านในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาคาญจนระยะแรกชุมชนมีความสนใจที่จะดำเนินงานภายใต้โครงการนาร่อง คือ โครงการหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการดำเนินงานสามารถสรุปได้ดังนี้ การขับเคลื่อนเชิงประเด็น พบว่าสภาพปัญหาของชุมชนหลักๆ มี 3 ประการ

1. ปัญหาการเป็นหนี้สิน วิธีการในการแก้ไขปัญหาคือ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และจัดหาวัตถุดิบในการผลิต โดยใช้มาตรการส่งเสริมจัดตั้งกลุ่มอาชีพ เช่น การทอผ้าไหม ปลูกข้าวปลอดสารพิษ ปุ๋ยชีวภาพ โรงสีข้าวชุมชน ร้านค้าชุมชน และทำเกษตรอินทรีย์ ปลอดสารพิษ ปลูกพืชเชิงอุตสาหกรรม

2. ปัญหาการว่างงานของคนชุมชน วิธีการในการแก้ไขปัญหาคือ ทอผ้าพื้นเมืองเชิงอุตสาหกรรมชุมชน โดยใช้มาตรการสร้างเครือข่ายการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าพื้นเมืองให้ครอบคลุมและเป็นไปตามความต้องการของตลาด

3. ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ วิธีการในการแก้ไขปัญหาคือ ทำเกษตรอินทรีย์ครบวงจร โดยใช้มาตรการจัดตั้งกลุ่มทุนเพื่อส่งเสริมด้านการตลาดและให้ความรู้ในการทำเกษตรปลอดสารพิษในชุมชน

4. สรุปผลการวิจัยขั้นตอนที่ 4 การติดตามและประเมินผลกระบวนการถ่ายทอดการแก้ไขปัญหาคาญจนอย่างยั่งยืน

ติดตามประเมินผล คณะทำงานได้จัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมประชุมติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานทั้งในภาพรวม และระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ บทเรียน และแสวงหาทางออกการแก้ไขปัญหาร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลตามตัวชี้วัดก่อน และหลังการพัฒนา ทำให้คณะทำงาน และกลุ่มเป้าหมายได้ทราบสถานการณ์และความเคลื่อนไหวการดำเนินงานนำไปสู่การวางแผนพัฒนาถ่ายทอดขยายผล เกิดภาคีส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาคาญ

ยากจนอย่างยั่งยืนตามความต้องการของชุมชน โดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จากกระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานและสามารถสรุปผลการปฏิบัติที่สำคัญ ได้ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) คือ การวางแผนแบบมีส่วนร่วม การดำเนินงานที่ผ่านมาคณะทำงานได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ในส่วนของการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนก็จะใช้แผนแผนแม่บทชุมชน

2. กระบวนการ (Process) คือ การปฏิบัติให้เป็นจริง ใช้วิธีการปฏิบัติตามแผนและปรับปรุงเป็นเครื่องมือและกลไกนำไปสู่การปฏิบัติงานให้เป็นจริง

3. ผลผลิต (Output) คือ การสรุปสะท้อนผล ของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ด้วยการพัฒนาศักยภาพยกระดับองค์ความรู้ และติดตามประเมินผล ที่นำไปสู่การสนับสนุนกระบวนการดำเนินแก้ไขปัญหความยากจน

4. ผลลัพธ์ (Outcome) เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมสรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับ ชุมชน ตำบล อำเภอ และข้ามอำเภอ ตลอดจนผู้บริหารระดับสูงได้รับทราบผลสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข และแผนพัฒนาต่อเนื่องนำไปใช้ในกระบวนการตัดสินใจและหนุนเสริมให้เข้าสู่ระดับนโยบายของชุมชนและท้องถิ่นต่อไปได้

5. ผลกระทบ (Impact) สรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยน เวทีสรุปบทเรียนและนำเสนอผลการดำเนินงานความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานเน้นการนำเสนอผลการดำเนินงานถึงผลสำเร็จ บทเรียนสำคัญ ปัญหาอุปสรรค และแผนการดำเนินงาน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษา การถ่ายทอดกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนจังหวัดศรีสะเกษ มีความสอดคล้องกับ แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหความยากจน ที่มีผู้ศึกษาและนักวิชาการได้มีข้อเสนอหรือนำเสนอไว้หลายท่าน หลายองค์กร มีประเด็นที่ต้องพิจารณา ดังนี้

1. สถานการณ์ปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่

1.1 ผลการดำเนินงาน มีตัวแทนจากผู้นำและหน่วยงานภาคีต่างๆ ในชุมชนทั้งในระดับตำบล หมู่บ้าน และชุมชนเข้าใจบทบาทหน้าที่ มีคู่มือการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาความยากจนของจังหวัดเป็นแนวทางในการดำเนินงาน และมีการทำข้อตกลงในการจัดทำแผนการดำเนินงานร่วมกัน

1.2 หน่วยงานภาคีในระดับพื้นที่ตำบล อำเภอ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงาน ทั้งในส่วนของการบูรณาการแผนงาน สนับสนุนบุคลากรสนับสนุนงบประมาณ ส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการดำเนินงาน ทั้งในส่วนของการบุคลากรให้ความรู้วิชาการ งบประมาณ และบูรณาการแผนงานไปสู่การปฏิบัติ

1.3 หน่วยงานภาครัฐระดับจังหวัด ส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน บุคลากร งบประมาณและขับเคลื่อนการดำเนินงานระดับนโยบาย เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ สำนักงานจังหวัด เป็นต้น โดยภาคีดังกล่าว ได้นำไปสู่การทำงานเพื่อถ่ายทอดกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนจังหวัด ศรีสะเกษได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้

ผลการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2534 : 5) ที่มีแนวคิดที่ว่าความยากจนอาจมาจากปัจเจกบุคคล จะส่งผลไปสู่ระดับครอบครัว ชุมชน การค้นหาข้อมูลเรื่องนี้ จำเป็นต้องศึกษาข้อมูลให้คนในชุมชนต้องรู้จักข้อมูลตนเอง รู้จักครอบครัวตนเอง รู้จักชุมชนตนเอง รู้จักสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตนเอง รู้จักสังคมประเทศ รู้จักสังคมโลก รู้จักความหมายและเส้นแบ่งของความยากจน และรู้จักสาเหตุของความยากจน การมีความรู้ดังกล่าว จะนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนได้ตรงจุด และสร้างเกณฑ์วัดผลการพัฒนาแก้ปัญหาต่อไปผลการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดและของการศึกษาของจาตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร (2546 : 23) และกิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช (2550 : 32) ได้ให้ความสำคัญในเรื่องจุดเน้น ของการแก้ปัญหาความยากจน คือ โดยการเพิ่มรายได้ จากตัวชี้วัดมหภาค เช่น ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว การลงทุนขนาดใหญ่ด้านกายภาพและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

2. การดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนเชิงพื้นที่ การดำเนินงานส่งผลให้คณะทำงานมีความรู้ความเข้าใจและทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ ตลอดจนเข้าใจบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานตาม แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต แผนแม่บทชุมชน เทคนิคการนำเสนอผลงาน และแผนการดำเนินงานในพื้นที่ชัดเจนมากขึ้น จากการประเมินหลังการจัดกิจกรรมทำให้ทีมผู้วิจัยได้ข้อสังเกตคือ กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีความสนใจในรายละเอียดค่อนข้างมาก ผลสำเร็จจากการดำเนินกิจกรรมคือ ชาวบ้านเคยคิดรอการช่วยเหลือ ปรับเปลี่ยนวิธีคิดว่าต้องลงมือทำได้เลยเพราะเรามีองค์ความรู้ มีวัตถุดิบอยู่ แล้วกลุ่มเป้าหมายสามารถจับประเด็นวิธีคิด วิธีปฏิบัติของวิทยากรได้ และหลายคนมีการปรับแผนชีวิตของครอบครัวได้ดีขึ้น สอดคล้องกับสภาพปัญหาตนเองได้มากขึ้น บทเรียนสำคัญที่ได้คือ การเลือกคนเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการควรเลือกเฉพาะคนที่สนใจเป็นหลักจะทำให้เขาตั้งใจอยากเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพิ่มขึ้นและต้องมีการปรับแผนชีวิต หรือแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต และกลับไปลงมือปฏิบัติได้เลย

สอดคล้องกับแนวคิดของสมชัย จิตสุชน (2544 : 22) ที่ถือว่าความยากจน เป็นสถานการณ์ชั่วคราว (Transient Poor) อาจนำไปสู่ความจนเรื้อรัง (Chronic Poor) และสถานการณ์ จนสุดๆ กล่าวคือ ความยากจนแก้ไขได้ โดยให้มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงให้ถูกวิธี คือ การแก้ไขวงจรของความยากจนการมีระบบฐานข้อมูลการปฏิบัติจริง การมีข้อมูลรายรับรายจ่าย การมีการประเมินก่อน-หลังการพัฒนา การวิเคราะห์สังเคราะห์ และการจัดทำแผนการแก้ปัญหาโดยประชาชนมีส่วนร่วม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนพล สราญจิตร (2558 : 12-21) ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่มีสาเหตุ มากจากการที่ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรในการประกอบ อาชีพและใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง การถูกเอาเปรียบด้วยวิธีการต่าง ๆ จากพ่อค้าคน

กลางและนายจ้าง โดยเฉพาะประชาชนผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท รวมถึง การที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนให้ดีขึ้นได้ จะทำให้ภาวะความยากจนยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นไป

3. การขับเคลื่อนกระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน การดำเนินงานการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยใช้กิจกรรมการจัดเวทีนำเสนอและทำการประชาพิจารณ์ ได้การพัฒนาศักยภาพคนจนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความสมบูรณ์ ผู้ดำเนินการขับเคลื่อน คือ กลไกโครงการด้วยพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งชุมชนยังประกอบอาชีพดั้งเดิมเป็นเกษตรกร ดำรงชีวิตด้วยการทำมาหากินบนแปลงดินและทรัพยากรที่ครัวเรือนและชุมชนอยู่อาศัย เมื่อสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง ครัวเรือนและชุมชนต่างปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิต รักษาสภาพทรัพยากร สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมให้ครัวเรือนและชุมชนอยู่ร่วมได้อย่างมีความสุข อย่างยาวนานที่สุด ทั้งมีการสืบทอดเผยแพร่องค์ความรู้ต่างๆ ด้วยกลไกต่างๆที่มีอยู่

จากเวทีเวทีประชาคมหมู่บ้านในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจน ชุมชนมีความสนใจที่จะดำเนินงานภายใต้โครงการนำร่อง คือ โครงการหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย (2541 : 54) เรื่อง แนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงสำหรับเกษตรกร ตามแนวพระราชดำริตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการ “ทฤษฎีใหม่” 3 ขั้น คือ ขั้นที่หนึ่ง มีความพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดจัดการใช้ง่าย ขั้นที่สอง รวมพลังในรูปกลุ่มเพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการการศึกษา การพัฒนาสังคม ฯลฯ ขั้นที่สาม สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้หลากหลายโดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุนการตลาดการผลิตการจัดการและข่าวสารข้อมูลนัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง

ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดของ คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2550 : 22) ในประเด็นปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขแห่งความสำเร็จในการน้อมรับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต คือ การรู้จักตนเอง พึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียง เกิดได้ถ้ามี “พลัง” ต้องยอมรับว่างานเกษตรนั้นเป็นงานที่ต้องใช้ระยะเวลา และบางกิจกรรมจำเป็นต้องใช้ความพิถีพิถันจึงจะเห็นผล และการเรียนรู้ตลอดเวลา

ผลการศึกษาดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า การถ่ายทอดกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน จังหวัดศรีสะเกษ ได้ยึดหลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม มุ่งสร้างความเข้มแข็งระดับรากหญ้า หากมีปัญหาระหว่างดำเนินงานจะดำเนินการแก้ไขทันทีเป็นการนำปัญหาของชุมชนมาเป็นโจทย์หลักในการดำเนินงาน และสอดคล้องกับแนวคิดการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ของสุภางค์ จันทวนิช (2542 : 93) ในประเด็น ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทุกขั้นตอนเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือชาวบ้านร่วมรับรู้ และใช้ประโยชน์ด้วย ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และสู่ทางแก้ไขปัญหาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจและยืนยันเจตนารมณ์ที่จะแก้ไขปัญหานั้น กระบวนการวิจัยดำเนินไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ อาจกล่าวได้ว่าขบวนการสังเคราะห์ข้อสรุปมีลักษณะเชิงวิภาษวิธี (Dialectic) ชาวบ้านจะค่อย ๆ พัฒนาศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้ ข้อมูลที่ได้จะมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านของชาวบ้านตลอดจนนิสัยใจคอ ความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขาอย่างไรก็ตามข้อมูลเหล่านี้ อาจไม่ได้นำไปสู่ปฏิบัติการโดยตรงก็ได้ การถ่ายทอดกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนจังหวัดศรีสะเกษนี้ ได้แสดงถึงการมีส่วนร่วมรับผิดชอบตามแนวคิดของการดำเนินงานแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจริง

4. การติดตามและประเมินผลกระบวนการถ่ายทอดการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน
ชุมชนได้นำแผนงานโครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ. 2558 – 2560) ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองแค พบว่า เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงรูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนไปใช้ในการวางแผนพัฒนาและผลักดันนโยบายของท้องถิ่นในกรณีขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองแค อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ และเกิดชุดความรู้ในลักษณะรวมบทความวิจัยชุมชนเผยแพร่ให้แก่ผู้เข้าร่วมประชุมวิชาการมหกรรมชุมชนกับการแก้ไขปัญหาความยากจนทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทราบถึงแนวทางเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือเกษตรกรในการแก้หนี้แก้จน เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน เพื่อให้ความรู้เรื่องแนวทางการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรในลักษณะวิสาหกิจชุมชน ซึ่งกระบวนการวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่ชุมชนพื้นที่ประสบความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็ง

ผลการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับ ข้อเขียนของศูนย์สารสนเทศและบริการการศึกษานอกระบบ ข้อเขียนของเชิดศักดิ์ ชุมนุ้ม (2540 : 24) ข้อเขียนของรัตนะ บัวสนธ์ (2541 : 54) และข้อเขียนของสุภางค์ จันทวานิช (2542 : 93) ที่เน้นการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ตามแนวคิดหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบกับการการใช้ประโยชน์จากภาคีส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และในพื้นที่ดำเนินงานยังมีภาคีความร่วมมืออื่น ๆ อีกหลายแห่ง ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานต้องมีการใช้ศักยภาพในท้องถิ่นและประสานงานในทุกระดับ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของแต่ละชุมชนและนำไปสู่การทบทวนทุกปี ในเวทีประชาคมตำบลอย่างน้อยปี ละ 1 ครั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป และจะได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้แผนของชุมชนนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง และมีกระบวนการ กลไกในการติดตามประเมินผล เพื่อนำบทเรียนขยายสู่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป

2) ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด

คณะกรรมการพัฒนาจังหวัดควรนำโครงการเข้าสู่แผนฯ เพื่อให้เป็นโครงการนำร่องของจังหวัดในการแก้หนี้แก้จนของประชาชน และส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องทั้งในพื้นที่นำร่องและพื้นที่ขยายให้ครอบคลุมจังหวัดในลักษณะของประชาคมหรือแก้ไขปัญหาความยากจนของจังหวัดศรีสะเกษให้ประสบความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1) การทำงานโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้เข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกัน ในลักษณะภาคีความร่วมมือและทุกภาคส่วนจะต้องสามารถทำงานแบบบูรณาการกันได้อย่างต่อเนื่อง

2) องค์กรหน่วยงานพัฒนาทุกภาคส่วน ควรมีการคิดค้นเครื่องมือต่างๆ ในการนำไปสู่กระบวนการแก้จนของชาวบ้านจะต้องเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนจึงจะทำให้กลุ่มเป้าหมายนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้

3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตั้งแต่กระบวนการจัดตั้งคณะกรรมการ คณะทำงาน การศึกษาข้อมูลพื้นที่การนำเข้าข้อมูลเข้าสู่ระบบการจัดทำระบบข้อมูล ฐานข้อมูลชุมชน นำข้อมูลมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อร่วมกันวางแผนชุมชน แผนการพัฒนา แผนกิจกรรม และแผนโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนโดยแท้จริง

4) การวิจัยและพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ควรใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเพราะเป็นการวิจัยและพัฒนาไปพร้อมๆ กันสามารถปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้ไปสู่ความสำเร็จได้ ในระหว่างการทำงานเป็นการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่การคิด การตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การประเมินผล และรับผลประโยชน์ด้วย

เอกสารอ้างอิง

กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช. (2550). *ทฤษฎีวิพากษ์ในนโยบายและการวางแผนสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2550). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 -2554*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนายกรัฐมนตรี.

จาตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. (2546). *ความยากจน : สถานการณ์และบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการพัฒนา/มูลนิธิกองทุนไทย.

เชิดศักดิ์ ชุมชุม. (2540). *นิยามนิยาม - ทฤษฎีการสร้างความรู้โดยผู้เรียน (Constructivism)*. รวมบทความบทเรียน: นวัตกรรมจากโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานประสานงาน.

- ธนพล สราญจิตร. (2558). ปัญหาความยากจนในสังคมไทย. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยอีสต์เทิร์นเอเชีย*. 5 (2), 12-21.
- รัตน์ บัวสนธิ์. (2541). *การประเมินโครงการ/การวิจัยเชิงปริมาณ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด.
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริและโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อม. (2541). *แนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน*. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). *วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2534). *แนวทางการจัดทะเบียนเพื่อแก้ปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ*. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2542). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมชัย จิตสุชน. (2544). *การปรับปรุงเส้นความยากจนทางการ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.